

A tanító igehirdetés időszerűsége

1. A prédikáció szükségessége

Amikor a tanító igehirdetés időszerűségét vizsgáljuk, nem kerülhető meg az igehirdetés szükségességére vonatkozó kérdés sem. Az erdélyi magyarok vallásossági mutatóiból¹ az derül ki, hogy a népesség 33,6%-a hetente jár templomba. Az idézett adat magában foglalja az összes elismert felekezetet. Ha ebből a felmérésből indulunk ki, akár azt is mondhatnánk, hogy az istentisztelet és ezen belül a prédikáció iránti igény viszonylag magas. Az Erdélyi Református Egyházkerület gyülekezeteiben ez az adat 13% körül mozog,² tehát lényegesen alacsonyabb a templomlátogatási arány, ez pedig tovább csökkent a koronavírus-járvány következtében. Ha azokat kérdezzük meg, akik rendszeresen részt vesznek az istentiszteleti alkalmakon, akkor az igehirdetésre vonatkozó vélemények, elvárások sokaságából igen változatos képet kapunk. Ebben a csoportban is vannak olyanok, akik nem a prédikációért vesznek részt az istentiszteleten, hanem valami másért: a közösségért, a csendért, az éneklésért, az imádságért. A legtöbben mégis fontosnak tartják a prédikációt és el sem tudnák képzelni az istentiszteletet anélkül.

Amennyiben a fentebb említett valamivel több mint 10%-ból indulunk ki, meg kell állapítanunk, hogy az erdélyi református gyülekezeti tagok majdnem 90%-át nem érdekli a hetente elhangzó igehirdetés. Ebben az esetben is olyan személyekről beszélünk, akik meg vannak keresztelve, és magas arányban konfirmáltak is. Az erdélyi református egyház népegyházi jellegéből adódóan ez a réteg is igényt tart az egyház és a lelkipásztor közösségi életben való jelenlétére, de nem igényli az igehirdetői és lelkigondozói szolgálatot.³

Az egyházhoz lazán vagy egyáltalán nem kapcsolódó szekuláris társadalmi réteg is szükségesnek látja valamilyen szinten az egyház jelenlétét, de

¹ Kiss Dénes: „*Nekünk csak ez van.*” Vallás és egyházak a rendszerváltás utáni Erdélyben. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Exit Kiadó, Kolozsvár 2020, 72.

² Székely József: *Hívás a hivatal árnyékában.* Exit Kiadó, Kolozsvár 2019, 107.

³ Uo. 81.

ez nem az igehirdetési szolgálatért van, hanem azért, mert az egyház lefedi azokat a területeket, amelyeken a társadalom még nincs jelen kellő súllyal. Karitatív és szociális intézményeket működtet, óvodákat, iskolákat tart fenn, ápolja és terjeszti a kultúrát, gondoskodik a műemlék épületek fennmaradásáról, a szórványvidéken pedig az anyanyelv utolsó bástyájaként menti a még menthetőket.

Amikor történelmi koroktól függetlenül beszélünk az igehirdetés szükségességéről, nem a különféle emberi elvárásokra kell figyelnünk, hanem a szükségesség teológiai megalapozását kell szem előtt tartanunk. Az igehirdetés szüksége Jézus Krisztus missziói parancsából következik: „Menjetek el szerte az egész világba, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek! Aki hisz, és megkeresztelkedik, üdvözülni fog, aki pedig nem hisz, elkárhozik.” (Mk 16,15–16) Az evangélium prédikálása tehát nem valami mellékes ügy, hanem az üdvösség kérdése. A prédikáció szükségességére utal Pál apostol a Korinthusi levélben: „tetszett Istennek, hogy az igehirdetés bolondsága által üdvözítse a hívőket” (1Kor 1,21b). Ugyancsak erről van szó a Római levélben is: „A hit tehát hallásból van, a hallás pedig Krisztus beszéde által” (Róm 10,17). Az apostol szerint a prédikálás nélkül nem születhet meg a hit. A II. Helvét Hitvallás is ezt a gondolatot hangsúlyozza:

„A hívő olvasó nem kételkedhetik afelől, hogy a föld kerekéségén semmi egyéb nem olyan elsőrendű, hasznos és fölöttebb szükséges, mint az Ige prédikálása.”⁴

Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy szükséges szolgálatról van szó, és ezen nem változtat sem az igehallgatók véleménye, sem az igehirdető szolga kétségeskedése. Ha Istennek tetszett, hogy az igehirdetés bolondsága által tartsa meg a hívőket, ebből az következik, hogy ez az elsőrendű feladata a mindenkori igehirdetőnek. Még akkor is igaz ez, ha napjainkban a lelkipásztori szolgálat területén alapos hangsúlyeltolódásoknak lehetünk tanúi. A jelenben tapasztalható hangsúlyeltolódások következményeként egyre több lelkipásztor és gyülekezeti tag kérdőjelezi meg a prédikáció elsőrendűségét. Ezzel kapcsolatban Kozma Zsolt a következőt állapítja meg:

⁴ Tókécs István: *A Második Helvét Hitvallás magyarázata*. Bullinger Henrich saját műveiből vett idézetek alapján, az ő tiszteletére, születésének ötszázadik évfordulójára. Második, javított kiadás. Az erdélyi magyar nyelvű református eklézsiák kiadásában, Nagyvárad 2006, 100.

„A minket is érintő társadalmi, politikai, gazdasági, művelődési kérdések elvonják figyelmünket a legfontosabbról, hogy szolgálatunk lényege és értelme az igehirdetés.”⁵

A fenti kijelentés különösen érvényes az utóbbi három évtizedre. A rendszerváltás után hirtelen támadt szabadság arra készítette az egyházat és a lelkipásztorokat, hogy többet foglalkozzanak a külső egyházépítéssel, mint a belső gyülekezetépítéssel és ennek alapvető eszközével, az igehirdetéssel. A közelmúltban gyakran hangoztatott vélekedés volt az erdélyi református egyházban, hogy az építő lelkipásztor a jó lelkész. Jó építőnek pedig az számított, akinek a munkáját kőben, fában lehetett mérni és templom, gyülekezeti ház, ifjúsági és más központ látható létrejöttével igazolni. Emiatt árnyékba került a gyülekezetépítés és értelemszerűen az igehirdetés is. Mostanra, úgy tűnik, hogy lejárt az építkezés ideje, és a keretek tartalommal való feltöltésének kellene következnie. A jelek azonban arra utalnak, hogy ez nehézkesen vagy egyáltalán nem működik. Az elmúlt negyed évszázad alatt annyira megváltozott a társadalom és a gyülekezeti tagok gondolkozása is, hogy már nehezen vagy egyáltalán nem lehet elérni őket. Sem a szóbeli, sem a képi kommunikáció nem hat az egyháztól egyre jobban távolodó ifjúságra. Ennek ellenére, vagy éppen ezért, vissza kell találnunk az igehirdetéshez, sőt meg kell értenünk, hogy annak megújulása elengedhetetlen az egyház jövője szempontjából. Egy olyan társadalomban, ahol a képi kommunikáció egyre inkább átveszi a beszéd helyét és szerepét, az egyháznak azt a más kell nyújtania, amit Isten bízott rá, és ez a más az Ige. Isten az emberi beszédet használta eszközüül a kijelentés közlésére. Ha pedig ő ezt találta alkalmasnak, akkor ma sem kell más formát keresve lemondani az emberi beszéd kínálta lehetőségről. Az ige kommunikálása nemcsak a vasárnapi prédikáció által történik, hiszen igehirdetés a katekézis és a lelkigondozás is, és idetartozik a diakónia mint a nonverbális igehirdetés.

Olyan vélekedéssel is találkozunk, hogy ma nem a prédikációra van szükség, hanem inkább a lelkigondozásra, a vallástanításra, a szeretetszolgálatra, vagy valami másra. Nyilvánvalóan mindenikre szükség van a maga helyén, de egyik sem lehet a prédikáció alternatívája. A II. Helvét Hitvallásból jól ismert megállapítás is a prédikáció jelentőségére utal:

⁵ Kozma Zsolt: Az igehirdetés prófétai jellege. In: *uő: Tegnap, ma és örökké*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2010, 191.

„Isten beszédének a hirdetése Istennek a beszéde. Ennélfogva amikor manapság Istennek ezt a beszédét törvényesen elhívott prédikátorok hirdetik az egyházban, hisszük, hogy Istennek tulajdon beszéde hirdettetik, és ezt fogadják be a hívők, és hogy nem szükséges Istennek más beszédet költeni vagy a mennyből várni.”⁶

Reformátori örökségünk szerint a prédikáció olyan esemény, amelynek során az igehallgató (az ember) Isten színe elé állva engedi, hogy az ő szava megszólítsa.⁷ A reformáció egyházaiban a prédikáció központi szerepére és nagy jelentőségére utal a protestáns templomok berendezése is: a központi helyet elfoglaló, általában magasan álló szószék és a körülötte, előtte, alatta elhelyezett padok, amelyekben az igehallgatók éhesen és szomjasan várják a szószéken megszólaló igét. Több olyan szószék is van, amelyen ott áll egy nagy formátumú, nyitott Biblia, hogy arra a szoros kapcsolatra utaljon, amely az Isten írott Igéje és az elhangzó prédikáció között van.⁸

2. A tanítás időszerűsége

Jézus számára rendkívüli jelentőséggel bírt a tanítás: „...bejárta a városokat és a falvakat mind, tanított a zsinagógáikban, hirdette a mennyek országának evangéliumát...” (Mt 9,35). A Hegyi Beszéd kezdetén arról olvasunk, hogy felment a hegyre, leült, odamentek hozzá tanítványai, ő pedig tanította őket (Mt 5,2). Úgy tanított, hogy a hallgatóit érintettekké tette, és ezáltal megváltoztatta az életvitelüket. A Hegyi Beszéd elhangzása után „a sokaság álmélkodott tanításán, mert úgy tanította őket, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudóik” (Mt 7,28b–29). Az evangéliumok szerint Jézus tanított, és mikor prédikált, mint tanító lépett fel. A sokaság követte őt, mert hallani kívánta tanítását:⁹ „...nagy sokaság gyülekezett hozzá, ő pedig szokása szerint ismét tanította őket” (Mk 10,1b).¹⁰ A Jézus példázataiban használt képes beszéd, a gyakorlati szemléltetés az Isten országáról szóló tanítást szolgálta. Tanítása kapcsán szükséges megjegyeznünk, hogy a homile-

⁶ Tőkés István: *i. m.* 2.

⁷ Stark, Ciska: *Proeven van de preek. Een praktisch-theologisch onderzoek naar de preek als Woord van God.* Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer 2005, 5.

⁸ Uo. 5.

⁹ Engemann, Wilfried: *Einführung in die Homiletik.* A. Francke Verlag, Tübingen und Basel 2011, 176.

¹⁰ Hasonló utalások: Mt 7,29; 13,54; 21,23; Mk 1,21; 2,13; 4, 2; 6, 2; Lk 5, 3; Jn 8, 2.

tika tudományának szabályait nem szabad átvinni Jézus igehirdetésére, viszont igehirdetésének felismert vonásait kötelezően alkalmaznunk kell a prédikációban.¹¹

Az újszövetségi keresztyén gyülekezet életében is folyamatosan jelen volt a tanítás (διδασχί) eleme (ApCsel 2,42; Róm 6,17; 1Tim 4,6; 1Tim 5,17; 1Tim 6,3; Tit 1,9; Tit 2,1.7.10; 2Jn 9,2; 2Tim 1,11). Ez az elem egyetlen korban sem hiányzott az egyház igehirdetéséből, csak bizonyos időszakokban elhalványult, meggyengült, máskor pedig felerősödött. A reformáció korában és egyházaiban ismét a gyülekezetépítés központi eszközévé vált. Fekete Károly szerint a felnőtt gyülekezeti tagok tanítása a reformátori örökség része.¹² Napjainkban pedig újra hangsúlyoznunk kell a tanító jellegű alkalmak jelentőségét, amelyeknek a gyülekezetépítés tartalmi cselekményeivé kell válniuk.¹³ De nemcsak ez a tény indokolja a tanítás szükségességét, hanem az a valós helyzet is, hogy manapság az egyház szinkretista vallás- és világfelfogással találja szembe magát a „vallások piacán”: hamis ökumenizmussal, általános keresztyénséggel, szektássággal, politikai és társadalmi messianizmussal, szabados erkölcsű és gondolkodásmódú demokráciával, testkultusszal, sztárcsináló emberimádattal stb. Így elodázhatatlan a feladatunk a gyülekezeti felnőttképzés szisztematikus megszervezése, hogy a keresztyén hit alapelemei tudatosabban épülhessenek be sokak tudatába és életfolytatásába.¹⁴ Fekete Károly szerint bibliai analfabetizmusban élünk, a régi teológiai evidenciák már nem működnek. Ugyanezt állapítja meg a holland Ciska Stark homiletikus is: „Már alig beszélhetünk egy közös teológiai vagy bibliai referenciakeretről, amelyre az igehirdető hivatkozhat.”¹⁵

A keresztyén tanítás időszerűségének és szükségszerűségének vizsgálata során hivatkozhatunk a magyar református egyház által elfogadott és tanított Heidelbergi Káté 21. kérdés-feleletére: az igaz hit biztos ismeret és szívbeli bizodalom. A kettő elválaszthatatlanul együtt jár. A szívbeli bizodalom Isten kegyelmi ajándéka, az ismeretet pedig el lehet sajátítani, mivel Isten megajándékozott értelemmel. Tehát az igaz, egészséges hit feltétele az ismeret, tegyük hozzá: a helyes ismeret. Az ismeret elsajátításának az

¹¹ Kozma Zsolt: Jézus példázatainak homiletikuma In: Fekete Károly – Literáty Zoltán – Steinbach József (szerk): *Igehirdetők kézikönyve*. Kálvin Kiadó, Budapest 2021, (304–313), 305.

¹² Fekete Károly: *A Heidelbergi Káté magyarázata*. Kálvin Kiadó, Budapest 2013, 16.

¹³ Uo. 15.

¹⁴ Uo. 16.

¹⁵ Stark, Ciska: *i. m.* 8.

eszköze pedig a tanítás. Nyilván a tanítás több szinten és módon történik: családban, gyülekezetben, iskolában.

Ha az istenismeret kérdésénél maradunk, szükséges megállapítani, hogy református egyházunkban egyre nagyobb a hiányosság ezen a területen. Kívánatos lenne, hogy a gyermeküket megkeresztelő szülők és keresztszülők úgy neveljék és neveltessék, és ezzel egy időben tanítsák gyermekeiket, hogy az egészséges hitre jutva a gyülekezet aktív tagjává váljanak a konfirmáció után. Ha a jelenlegi népegyházi helyzetből indulunk ki, kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a gyülekezeti tagok túlnyomó többsége esetében ez nem történik meg. Azok a református „még egyháztagok”, akik nem tartanak igényt az istentiszteleti közösségre, nem hallgatják a prédikációt, nem fogják hitismeretre tanítani és taníttatni a gyermekeiket. Megelégszenek annyival, hogy éppenséggel nem tiltják el őket az iskolai vallásoktatástól, amelyről azonban tudjuk, hogy nem képes betölteni azt a szerepet, amelyet a református egyház a rendszerváltás után várt tőle. Ennek oka abban keresendő, hogy az egyháztól elidegenedett szülők gyermekei egy tantárgynak, kötelező tananyagnak tekintik az iskolai vallásórát, és nincs mihez kapcsolják azt, mivel a család semmilyen formában nem vesz részt az egyház életében. Mivel a megtanított anyag semmihez sem kapcsolódik, általában nagyon hamar feledésbe is merül. A konfirmációi felkészítőre jelentkező gyermekek igen magas százaléka, annak ellenére, hogy részt vett az iskolai vallásórákon, nagyon hézagos vallásos ismerettel rendelkezik.¹⁶ Ezért rendkívül fontos a kétéves konfirmációi felkészítő komolyan vétele gyermekek, szülők, presbitérium és lelkipásztor részéről egyaránt, mert ez lehet még egy lehetőség az ismeret átadásra. Ezután már csak az ifjúsági bibliakör marad azon kevesek számára, akik a konfirmáció után bekapcsolódnak az ifjúsági munkába. Itt azonban a másfajta elvárások miatt egyre kevesebb lehetőség nyílik az ismeret átadásra.

Ha visszatekintünk a rendszerváltás előtti majdnem félévszázados időszakra, azt kell megállapítanunk: nemzedékek nőttek fel úgy, hogy még a jelenleg rendelkezésünkre álló eszközök, egyházi iskolák, iskolai vallásoktatás, gyülekezeti ifjúsági munka sem állt rendelkezésükre. Sokak esetében a konfirmációi felkészítés is titokban történt, vagy néhány hetes időszakra korlátozódott. Ilyen feltételek mellett nem kell csodálkoznunk azon, ha a jelenlegi templomlátogató gyülekezeti tagok nagy részének igen hiányos

¹⁶ Székely József: *i. m.* 109.

a szentírásismerete, és ebből kifolyólag az ige üzenetének a megértése gyakran áthághatatlan akadályokba ütközik.

Az eddigiek alapján már kimondhatjuk a minden szinten szükséges tanítás időszerűségét. Ha azonban még azt is hozzávesszük, hogy a képi, leegyszerűsített kommunikáció korát éljük, amikor az emberek többsége a tv és az internet közvetítésével jut felületes és gyakran manipulált információkhoz, akkor még fontosabbnak látszik az élő beszédben történő ismeretközlés, a rendszeres és módszeres keresztyén tanítás.

3. A tanító prédikáció időszerűsége

A tanító prédikáció olyan igehirdetési stílus, amelynek egyértelmű célja a hallgatók alapige alapján történő tanítása és így számukra a szükséges ismeret átadása. E prédikációstílus esetében az ige átadásának módja a tanítás, az igehirdető pedig a tanító. A lelkipásztori tisztség egyben tanítói is.¹⁷ Az igehirdető a Szentírás kincsházából meríti azt az ismeretet, amit átad az igehallgatóknak. Érvényes rá Jézus megállapítása: „Azért minden írástudó, aki tanítványává lett a mennyek országának, hasonló ahhoz a házigazdához, aki újat és ót hoz elő kamrájából” (Mt 13,52). A prédikáció általi tanítás azzal a reménységgel történik, hogy az ismeretátadás során megszerzett tudást a Szentlélek fel is használja az istenismeret gyarapítására és a hallgatók hitének megerősítésére. A protestáns prédikáció sajátos jegyei között ott találjuk a katekétikai vonást is. Ennek oka abban a törekvésben keresendő, amelynek célja, hogy a „közönséges nép” vagy a laikus hallgató is megismerje és megértse a Szentírást. Ezen elképzelés szerint a tanító prédikáció elengedhetetlenül szükséges a nép szentírásismeretének a gyarapítása és ezzel együtt a hitre jutás és hitmegalapozás tekintetében.¹⁸

Nagy István azt állapítja meg a tanító jellegű prédikációval kapcsolatban, hogy a tanítást fel kell vállalni minden nehézségével és következményével együtt. Ugyanakkor utal arra, hogy ez nagy felelősség is, mert az igehallgató ez alapján tájékozódik, és így van esély arra, hogy növekedjék a bibliai, teológiai intelligenciája. Erre napjainkban azért van nagy szükség, mert az igehallgató így válik védettebbé a tévtanokkal szemben, másfelől pedig így lehet alkalmas munkatárs a szolgálatban.¹⁹

¹⁷ Oskamp, Paul – Geel, Rudolf: *Gut predigen. Ein Grundkurs*. Gütersloher Verlagshaus, 2001, 79.

¹⁸ Stark, Ciska: *i. m.* 310.

¹⁹ Nagy István: *Homiletika*. Budapest, 2006, 231.

3.1. A tanító prédikáció rövid története

Az alábbi vázlatos ismertetés az *Ismeret és bizalom*²⁰ című holland káté-magyarázatos kézikönyv bevezetőjének a gondolatmenetét követi. A tanítói istentisztelet, mint olyan, hosszú hagyományban gyökerezik, amelynek az első nyomait az Újszövetségben találjuk. A keresztyén gyülekezet létezése óta tanközösség. Az ApCsel 2,42-ben azt olvassuk, hogy akik örömet vettek az igét és csatlakoztak a jeruzsálemi gyülekezethez, „kitartóan részt vettek az apostoli tanításban”. A missziói igehirdetés első szakaszát a gyülekezetépítés követi. Ennek az a célja, hogy a gyülekezet egyre jobban megértse az Isten akaratát és az általa ajándékozott üdvösséget. Különösen az apostoli levelek viselik magukon az egészséges tudományra való tanítás jegyeit (lásd például a 2Tim 1,10–14-et).

A keresztyén gyülekezet nem jár teljesen új utakon a tanítást illetően, hiszen azt a hagyományt folytatja, amely Izráelben a Tóra tanítása (5Móz 6,4–7; Zsolt 78,5–6, Zsolt 119, Példabeszédek könyve) és nemzedékről nemzedékre történő átadása által kapott alapvető helyet és szerepet. Ezen a ponton a keresztyén egyház sokat köszönhet az apostolok korabeli zsinagógának. Erre utal Kozma Zsolt megállapítása is:

„A tanítói tisztség minket azért érdekel, mert a prédikáció tanítás is, amint az Ószövetségben is volt, s amint a zsidóságban töretlenül folytatódott a rabbik, a bölcsek tanításai, magyarázatai által.”²¹

Az első századok egyházában tanításban részesültek a pogányokból lett keresztyének, akiket fel kellett készíteni a keresztségre. Erre utal a διδασχία kifejezés mellett a *katekézis* és a *katekizmus* szavak használata. A tanítás néhány meghatározott elemet tartalmazott: hit, parancsolat, imádság és sákramentumok. Az ilyenszerű tanítást példázzák Augustinusnak a Credóról szóló prédikációi és jeruzsálemi Kürillosz homíliái. Később Nagy Károly próbált új életet lehelni a keresztyén tanításba. 813-ban a mainzi és a reimsi zsinat által próbálta előmozdítani az anyanyelvű igehirdetést, s ezzel egy időben továbbra is előírta, hogy a papok az Apostoli Hitvallásra, a Miatyánkra és a Tízparancsolatra tanítsák a népet az istentiszteleteken.

²⁰ Bank, dr. J. H. van de: *Kennen en vertrouwen*. Handreiking bij de prediking van de Heidelbergse Catechismus. Boekencentrum, Zoetermeer, 1993.

²¹ Kozma Zsolt: *Az igehirdetés prófétai jellege*, 192.

A kései középkorban és a reformáció előtti időszakban a misén belül volt gyakorlatban egy jellegzetes prédikációs szolgálat az előmise és az áldozati mise között. Francia nyelvterületen ezt »prône«-nak nevezték, a német ágendákba pedig a „Pronaus” formában került át. Eredete valószínűleg a „praeconium” (kihirdetés), vagy a „pronaosz” (a templomhajónak a kórus számára kijelölt része, ahol a prédikációt tartották) kifejezésekre vezethető vissza. Ezek a késő középkori igehirdetések a népi katekizmus jellegét viselték, mivel a négy meghatározott elemre tanítottak: hit, parancsolatok, imádság és sákramentumok.

Az a nagy figyelem, amelyet a reformáció kezdetektől fogva a tanító istentiszteletnek és a kátéprédikációknak szentelt, önmagában nem volt újdonság. Úgy tekinthetünk rá, mint a már meglévő tanítás helyreállítására és megújítására, nem mint valami teljesen új gyakorlatra. Az előreformációi pronauszolgálatok voltak a reformátori tanító igehirdetés előkészítői.

Az ilyen tanítási formának a lutheránus és a református egyház kezdetektől fogva meghatározott helyet biztosított az istentiszteleten. Lutherről tudjuk, hogy ő már 1516–1517-ben prédikált a Tízparancsolatról és a Miatyánkról. Az 1529-ből származó *Nagy Katekizmus*a olyan prédikációsorozatból áll, amelyeket a gyermekek és az egyszerű emberek eligazítása céljából tartott.

Leo Judae és Bullinger Henrik 1532-ben egy úgynevezett „Predikantenordnung”-ot, prédikátori rendtartást készített Zürich számára, amely meghatározta, hogy vasárnap délutánonként egy istentisztelet tartassék, amelyen a katekizmust magyarázzák. Az 1542-ben a Lasco által írt *Nagy Katekizmus* volt a londoni holland menekült egyház számára a katekizmusprédikáció kézikönyve. Ezek a példák mutatják, hogy az 1563-as Pfalzi Kánon rendelkezése, amely előírja a hetenkénti kátéprédikációt a III. Frigyes választófejedelem ösztönzésére elkészült Heidelbergi Káté alapján, beleilleszkedik a reformátori igehirdetési hagyományba.²²

Igehirdetés és tanítás (katekézis) egységes egészet alkot, és az istentiszteletre összpontosít. Minden vasárnapi és hétköznapi istentiszteleten a káté egykilenced részét kellett felolvasni a reggeli alkalom során, míg a délutáni istentiszteleten a gyermekek a felnőttekkel együtt hallgatták a kátéprédikációt. Ez fontos tanítói eszköz volt egy olyan korban, amikor a gyülekezeti

²² Kelemen Attila: A kátémagyarázatos istentisztelet. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis. Jubileumi kötet a Heidelbergi Káté születésének 450. évfordulójára*, 5. (2014), (279–290) 282–283.

tagok alig vagy egyáltalán nem tudtak olvasni. Ebből a célból osztották fel a Heidelbergi Kátét 52 úrnapjára.

Hollandiában a Heidelbergi Káté úgy honosodott meg, mint a tanítói istentisztelet számára alkalmas tankönyv és vezérfonal. A tanító istentisztelet és a Heidelbergi Káté Hollandiában az 1586-os hágai nemzeti zsinat káté-prédikációt előíró határozata óta kapcsolódott össze szorosan.

„Az 1619-es dordrehti zsinat amellett, hogy a Heidelbergi Kátét a református egyház hitvallási irataként fogadta el, háromszintes kátétanítást is javasolt: egy otthonit, amely a szülők feladata; egy iskolait, amely a tanítók kötelessége; és egy gyülekezeti oktatást, amely a prédikátorok és a presbiterek feladata.”²³

Több egyháztörténész vélekedik úgy, hogy a 16. század második felében általánosan elfogadott gyakorlat volt a vasárnap délutáni tanító igehirdetés a Heidelbergi Káté alapján, és hogy a gyülekezeti tagok hűségesen látogatták ezeket az alkalmakat.

Michael Meyer-Blanck német gyakorlati teológus az *Eine Partie Dogmatik spielen* című írásában állapítja meg a vallás, a tanulás és a katekizmus kérdéskörét tárgyalva, hogy az elmúlt 450 évben nemcsak a reformátori katekizmusok egyes teológiai tartalmai változtak, hanem a katekizmusnak mint tanítói eszköznek a használata is. A professzionális teológia és a személyes vallás, az egyházi és iskolai nevelés és mindenekelőtt a politika és a vallás különválása alapvető hangsúlyeltolódásokat eredményezett. Egyfelől erősen relativizálódott a katekizmus társadalmi szerepe, másfelől éppen ezáltal erősödhet fel a katekizmus egyházi és személyes jelentősége.²⁴

A 16. században a káténak mint hitvallási iratnak nemcsak az volt a szerepe, hogy megőrizze és taníthatóvá tegye a keresztyén hit igazságait, hanem társadalmi és politikai funkciója is volt, viszont a 19. századra teljességgel elveszítette ezt a funkcióját. A katekizmusokkal kapcsolatos változások és az azokhoz való viszonyulás ugyanígy érvényes a tanító prédikációra is, ugyanis ez általában szoros összefüggésben állt a hitvallási iratokkal.

²³ Herrenbrück, Walter: Der Heidelberger Katechismus in Predigt und Gottesdienst. In: Heimbucher, Martin – Schneider-Harpprecht, Christoph – Siller, Aleida (hrsg): *Zugänge zum Heidelberger Katechismus. Geschichte – Themen – Unterricht*. Neukirchener Verlagsgesellschaft, Neukirchen-Vluyn 2012, (206–212) 206.

²⁴ Meyer-Blanck, Michael: *Eine Partie Dogmatik spielen*. In: Heimbucher, Martin et al. (hrsg): *i. m.* (224–230) 224.

3.2. A tanító igehirdetés formái

Wolfgang Trillhaas evangélikus teológus egy külön fejezetben tárgyalja a tanító igehirdetés kérdését homiletikájában.²⁵ Ő is amellett áll ki, hogy minden prédikációnak kell tanító elemeket tartalmaznia, ez azonban különös súllyal jelenik meg a tanító igehirdetésben, amelynek három formáját emeli ki: 1. a *kátéprédikáció* felfrissíti a kátéban összefoglalt hitigazságokat a mindenkori gyülekezet számára; 2. a *bibliaóra* a Szentírás tanításában és történetében való elmélyülést szolgálja; 3. az *ünnepi istentiszteletek* pedig az egyházi év rendjét követve az apostoli hitvallásban összefoglalt és megvallott isteni cselekedetekre irányítják figyelmünket, amelyek megalapozták és folyamatosan építik a keresztyén gyülekezet életét.

Hazai református egyházunkban nem annyira hangsúlyos az egyházi év és az ahhoz kapcsolódó perikóparend gondolata és gyakorlata, mint az evangélikus egyházban. Trillhaas is megállapítja, hogy az egyházi év a véletlen terméke, amelyet hagyományként tiszteletben lehet tartani és el lehet fogadni, de el is lehet vetni arra hivatkozva egy bizonyos puritanizmussal, hogy nincs sok köze a Szentíráshoz. Szerinte az egyházi év jelentősége abban áll, hogy Krisztus nyomdokain vezet és az ő követésre ösztönöz, illetve készít fel. A keresztyén gyülekezet évente ünnepli Krisztus születését, halálát, feltámadását és mennybemenetelét. Az ünnepi prédikáció tanító prédikáció kell hogy legyen. A kijelölt perikópa arra kényszeríti az igehirdetőt, hogy a keresztyén hit nagy kérdéseiről való tanítással az egyház hitvallásának a keretei között maradjon. Homiletikájában külön pontokban hangsúlyozza a karácsonyi, nagypénteki, húsvéti, mennybemeneteli és pünkösdi prédikáció tanító jellegének a szükségességét. Trillhaas szerint az igehirdetés tanító tartalma megvédi a prédikációt a puszta retorikától. De a prédikáció több, mint tanítás, mert Isten ezáltal szólítja meg, vigasztalja, figyelmezteti és hívja megterésre az embert. A tanító prédikáció egyedisége éppen abban áll, hogy az ismeret és a megértés által táplálja a hitet és hozzásegíti a gyülekezetet ahhoz, hogy tisztában legyen létezése alapjaival, reménységével és határaival. A tanító igehirdetésben olyan ismeretanyagot osztunk meg a gyülekezettel, amely a maga tudományos és lényegi formájában a teológia dolga.

A tanító igehirdetés időszerűsége és szükségességének kiderül a következő kérdésfelvetésből is:

²⁵ Trillhaas, Wolfgang: *Evangelische Predigtlehre*. Christian Kaiser Verlag, München 1964, 93–107.

„Hogyan vallhatja meg és gyakorolhatja a hitét a gyülekezet, ha ez nem a tanításra alapozott hit, és ha a gyülekezet – még ha egészen egyszerű formában is – nem rendelkezik az igaz hithez szükséges ismerettel?”²⁶

A kortárs Wilfried Engemann német homiletikus szerint az Újszövetségben a „tanítani (διδάσκειν) ige a leggyakrabban használt kifejezés az evangélium kommunikálására. Az Újszövetség ezzel az igével írja le azt a folyamatot, amelyet ma igehirdetésnek nevezünk.²⁷ Koppándi Botond állapítja meg Thomas Long homiletikai munkásságát vizsgálva,²⁸ hogy számára milyen nagy jelentőséggel bírt a prédikáció tanító jellege. Long meggyőződéssel vallja, hogy a szószéknek vissza kell adni a tanítói jellegét, mivel a mai gyülekezeti tagok nem ismerik igazán a keresztyén hit tartalmát, és számukra a teológia nyelvezet ismerete is kérdéses. Szerinte az igehirdetőknek szószéki tanítóknak is kell lenniük azért, hogy a prédikáció a keresztyén nevelés eszköze lehessen. Mindezt az új homiletikai irányzattal vitázva fogalmazta meg, ugyanis az új homiletika szerint a prédikáció célja inkább a gyönyörködtetés, és kevésbé a tanítás. Baj, ha a gyönyörködtetés célá válik, és elmarad a tanítás.

Mára Európa protestáns gyülekezeteinek nagy részében, beleértve a magyarországi és hazai református egyházunkat is, nincs vasárnap délutáni istentisztelet. Európa-szerte van néhány protestáns gyülekezet, ahol még gyakorolják a vasárnap délutáni tanító, azaz kátémagyarázatos istentiszteletet, de általában nem ez a jellemző. Herrenbrück²⁹ a német egyházi helyzetből kiindulva fogalmazza meg a maga véleményét, és arról értekezik, hogy ma már nem lehetséges és nem is tanácsos felújítani a rendszeres kátémagyarázatos prédikációi gyakorlatot, viszont különleges alkalmakhoz kapcsolva egy-egy vasárnapon elképzelhető. Ha az erdélyi református egyházi helyzetet vizsgáljuk, szinte ugyanerre a következtetésre jutunk. Mégis úgy gondolom, hogy nem kell lemondanunk a tanító prédikációk által nyújtott lehetőségekről.

²⁶ Trillaas, Wolfgang: *i. m.* 94.

²⁷ Engemann, Wilfried: *i. m.* 176.

²⁸ Koppándi Botond Péter: *Az új homiletika és az amerikai protestáns prédikálás megújítása.* Kálvin Kiadó, Budapest 2019, 156–159.

²⁹ Herrenbrück, Walter: *i. m.* 209.

4. Lehetőségek, javaslatok

Nehéz lenne felmérni, hogy napjainkban, ott, ahol ezt gyakorolják, miként hat a tanító igehirdetés a gyülekezetre. Az a tény, hogy a vasárnap délutáni istentisztelet sok református gyülekezetben elmaradt, negatívan befolyásolta a tanító igehirdetés gyakorlatát is. Manapság, amikor egy új élményteológia van elterjedőben, egyesek szerint nem alkalmas a légkör a kátéprédikáció rehabilitációja számára. Másfelől az is megállapítható, hogy sok gyülekezeti tagnak megnövekedett a tanítás, képzés iránti igénye, s ez pozitív irányba mozdíthatja el a tanító igehirdetés kérdését is, amelynek első kis lépése az lehet, hogy az éves igehirdetési terv elkészítésekor a lelkipásztor kellő helyet biztosít a tanító igehirdetési alkalmak számára. Ha ebben a tervezésben együtt tud gondolkodni a presbitériummal is, akkor nagyobb az esély arra, hogy alkalomadtán a gyülekezet a maga feltett kérdéseire is választ kapjon az igehirdetésben. A tanítás a megfogalmazott kérdések megválaszolása és megbeszélése által lehet eredményes és maradandó például a káté kérdés-felelet formájának mintájára.

4.1. A prédikáció tanítói jellegének komolyan vétele

Abból kell kiindulnunk, amit már előbb is említettünk, hogy minden prédikáció tanítás is. Különösen azokban a gyülekezetekben, ahol nincs vasárnap délutáni istentisztelet, vagy a bibliaórára kevesen járnak, rendkívül fontos az igehirdetőnek odafigyelni a tanító elemre és azt nem elhanyagolni. Erre hívja fel a figyelmet Kozma Zsolt is:

„Minden prédikációban meg kell mutatkoznia a prófétai jellegnek, és egyetlen prédikációból sem hiányozhat a tanítás. Hangsúlyeltolódás bizonyára lehet és szükséges is, mert például egy kátémagyarázatos prédikációban a tanítás előtérbe kerül, egy bűnbánatra indító prédikációban vagy egy temetésiben a prófétai hangvétel indokolt, de mindkettőben a kevésbé hangsúlyos jellegnek is jelen kell lennie.”³⁰

Az idézett tanulmány folytatásában Kozma Zsolt arról ír, hogy az ószövetségi próféták és az újszövetségi apostolok igehirdetése is úgy áll előttünk, mint amelynek formája prófécia és a tanítás, és ez volt jellemző Jézus igehirdetésére is. Mivel napjainkban a gyülekezet tagjainak a bibliaismerete hiányos, hittételeinket pedig sokan egyáltalán nem ismerik, és sokan teljesen

³⁰ Kozma Zsolt: *Az igehirdetés prófétai jellege*, 194.

elidegenedtek az egyháztól, ezért a prófétai és a tanító igehirdetés időszere-rűsége egyértelmű. A tanító prédikáció a vallástanítás és a konfirmációi elő-készítés kiegészítője kell hogy legyen. Ez azonban nem csupán a bibliai anyag megtanítását jelenti, hanem a keresztyén életformára való nevelést is. Ezek után már csak az a nem könnyű feladat vár ránk, hogy megtaláljuk a tanító prédikációnak azt a *módját, helyét és idejét*, amely a mai magyar református egyházi körülmények között hatékony lehet.

4.2. A vasárnap délutáni tanító prédikáció

Azokban a gyülekezetekben, ahol van vasárnap délutáni istentisztelet, ki lehet és ki kell használni az alkalmat a tanításra. Az olyan gyülekezetekben pedig, ahol közömbösség vagy hanyagság miatt maradtak ki az istentiszteleti alkalmak, szorgalmazni lehet visszaállításukat. A vasárnap délutáni istentiszteleteken van jó lehetőség arra, hogy például hónapokon keresztül, vagy akár egy éven át rendszeresen beszéljünk a keresztyén hit alapvető kérdéseiről a Heidelbergi Káté tanítása alapján. A mai sietős és egyben felszínes világban különösen is szükséges a hit dolgaiban való elmélyülés és tisztánlátás. Ha a lelkipásztor vállalkozik egy ilyen sorozatra, meglepetéssel fogja tapasztalni a konfirmáló nemzedékeknek látszólag kevés eredményel tanított káté csodálatos gazdagságát. A felnőtt gyülekezetnek szóló tanító igehirdetés közös tanulási folyamatává válik, és gazdagítja a lelkipásztor igehirdetői, tanítói és lelkigondozói szolgálatát.

4.3. Igehirdetési sorozat az ünneptelen félév néhány vasárnapjára

A református gyülekezet számára nem idegen az igehirdetési sorozat gyakorlata. Vannak olyan gyülekezetek, amelyekben a lelkipásztor egy egész bibliai könyvet magyaráz sorozatban. Ehhez hasonlóan egy-egy kiválasztott témáról is lehet néhány vasárnapra kiterjedő kátémagyarázatos prédikációsorozatot tartani az imádságról, a hitről, az egyházzal stb. Ugyanígy lehet időnként sorozatban prédikálni tanító jelleggel a Miatyánkról, az Apostoli Hitvallásról vagy a Tízparancsolatról is.

A gyülekezeti élet különleges alkalmai is kínálhatnak lehetőséget a tanító igehirdetésre, például a tanévkezdő vagy tanévzáró istentisztelet keretében. Ugyanígy lehet és kell egy-egy vasárnapot, vagy akár többet is arra szentelni, hogy tanítás hangozzék el a keresztségről és az úrvacsoráról. Erre a legmegfelelőbb a Szentháromság vasárnapja utáni időszak. Az ünnepes félévben hangsúlyozottan hallott a gyülekezet az üdvtörténet eseményeiről.

Pünkösöd után hasznos és építő lehet a keresztyén gyülekezetbe való betago­lódásról, a keresztségről, a gyülekezetben Istennel és egymással megélt közösségről, az úrvacsoráról beszélni. Azért is szükséges külön időt és al­kalmat szentelni a sákramentumokról szóló tanításnak, mert más felekeze­ttű keresztyénekkal érintkező gyülekezeti tagjaink leggyakrabban az ezekre vonatkozó kérdésekkel szembesülnek, és ha nincs megalapozott ismeretük, akkor „mindenféle tanítás szelében ide-oda hányódnak és sodród­nak” (Ef 4,14), mert a keresztelekor és az úrvacsoraosztáskor elhangzó rövid tanítás nem elegendő az alaposabb ismeret elsajátítására.

4.4. Bűnbánati hetek

Ha nincs lehetőség a rendszeres vasárnap délutáni tanítóprédikációra, akkor a Tízparancsolat, a Miatyánk és az Apostoli Hitvallás magyarázását a bűnbánati heteken is lehet gyakorolni. Itt elsősorban a reformációi, az újke­nyér ünnepe és a konfirmáció előtti bűnbánati hetekről lehet szó, de számí­tasba jöhet a böjtfői, esetleg adventi bűnbánati hét is. A tanításra különösen alkalmas a reformáció ünnepe előtti hét, hiszen a tanítás reformátori öröksé­günk része. Ilyenkor ki lehet választani egy-egy olyan kérdéskört, amelyben szükségesnek látszik az ismeret gyarapítása, a tisztánlátás, és érdemes egy hetet fordítani erre.

4.5. Bibliaórák

Jóllehet a bibliaóra nem kimondottan igehirdetési alkalom, mégis jó ke­retet biztosít a tanításra, illetve tanulásra. A szentírásismeret elmélyítése, a keresztyén életgyakorlattal kapcsolatos kérdések interaktív tisztázása leg­inkább ebben a körben valósulhat meg. Ezt segíti elő a kötetlen együttlét, a szabad liturgiai és idői keret. Ahhoz, hogy a bibliaóra jól működjék és be­ töltse feladatát, egyszerűre kell lennie tanításnak és párbeszédnek.

4.6. Presbiteri továbbképzők és csendes napok

A reformációt követő korban a lelkipásztor és a tanító mellett a gyüleke­zet presbiterének is feladata volt a gyülekezetben történő tanítás. Mára ez a feladatkör szinte teljesen a teológiailag képzett lelkipásztoroké, viszont nem szabad lemondanunk arról, hogy a presbitereknek erre nézve is van megbízatásuk. Hogy pedig kellő ismeret birtokában, körültekintéssel és böl­ csességgel végezhessek ezt, szükséges a presbiterképzés. Tanításuk külön­ leges alkalmi lehetnek a presbiteri bibliaórák és a továbbképzők, valamint

a csendes napok. Ilyenkor nyílik lehetőség arra, hogy alaposabban járjunk körül kevésbé ismert teológiai kérdéseket.

4.7. A konfirmációi felkészítő

A konfirmációi felkészítőnek kevés köze van a tanító prédikációhoz, de igen sok magához a tanításhoz. Ennek a tanításnak a szentírásismeretre kell épülnie. Amint korábban már volt szó róla, a konfirmációra jelentkező fiatalok bibliaismerete egyre hiányosabb, vagy éppen teljességgel hiányzik. Ezért minden gyülekezetben indokolt lenne a konfirmációi felkészítő első három hónapját teljesen a szentírásismeret gyarapítására és elmélyítésére szánni. Ha ez nem történik meg, a kellő szentírásismereti alap hiányában lehetetlen érthető módon átadni a kátéban megfogalmazott hitigazságokat a fiataloknak. Ezenkívül hasznos lehet a gyülekezet számára is a tanító igehirdetések rendszeressé tétele, hogy ezeken az alkalmakon lehessen felfrissíteni és elmélyíteni a katekizáció során tanultakat.

5. Összefoglalás

Az elmúlt bő három évtized alatt nagymértékben megváltozott a hazai társadalmunk és a gyülekezeti tagok gondolkozása is. A református egyházban is megjelent belső szekularizáció miatt egyre nehezebben lehet elérni és megszólítani a gyülekezethez még valamilyen szinten kötődő egyháztagokat. Sem a szóbeli, sem a képi kommunikáció nem hat az egyháztól egyre jobban eltávolodó ifjúságra. Ennek ellenére, vagy éppen ezért, vissza kell találnunk az igehirdetéshez, sőt meg kell értenünk, hogy annak megújulása elengedhetetlen az egyház jövője szempontjából. Ez érvényes a tanító prédikációra is.

Hazai magyar református egyházunk jelenkori szervezetének, jellegének és helyzetének ismeretében megállapíthatjuk, hogy a tanító igehirdetés időszzerű és szükséges a maga összes lehetséges formájában. Ezt indokolja a gyülekezeti tagok hiányos bibliaismerete, valamint az a tény, hogy a református hittételeket sokan egyáltalán nem ismerik. Ahol a képi kommunikáció egyre inkább átveszi a beszéd helyét és szerepét, ahol egyre erőteljesebben jelentkezik a bibliai analfabetizmus, és a régi teológiai evidenciák már nem működnek, az egyháznak azt a mást kell nyújtania, amit Isten reá bízott. Ez a más pedig az Ige. Isten az emberi beszédet használta eszközül a kijelentés közlésére. Ha pedig ő ezt alkalmasnak találta, akkor ma is bátran élhetünk ezzel a lehetőséggel.

A tanító prédikáció a vallástanítás és a konfirmációi előkészítés kiegészítőjeként nem csupán a bibliai ismeretközlést, hanem a keresztyén életformára való nevelést is jelenti. Az igehirdetőknak a presbiterekkel és a gyülekezetekkel együtt kell keresniük és megtalálniuk a tanító igehirdetés megfelelő alkalmait és módjait annak érdekében, hogy az igaz hit egyik összetevője, az ismeret, biztos legyen. A másik összetevő, a szívbeli bizodalom, Isten ajándéka.

* * *

Preaching as an Instrument for Teaching Christian Doctrines

In the last three decades, Transylvanian society and church members have experienced a shift toward secularisation, particularly within the Reformed Church. This trend has made it difficult to engage with younger congregants drifting from organized religion. Despite this, there's a vital need to re-emphasise Christian teachings, especially considering the current state of the Hungarian Reformed Church in Transylvania, where many lack a deep understanding of biblical and Reformed doctrines. Christian education should be more than just imparting knowledge; it's about fostering spiritual growth. Ministers, alongside church elders and congregations, should actively teach Christian values, ensuring members develop a strong, knowledgeable faith. Ultimately, faith is more than learning; it's about a personal connection with God. By focusing on education in preaching and investing in educational initiatives, the Church can nurture a generation of well-informed, devout believers.

Keywords: teaching, preaching, faith, method, Christian doctrine, secularisation.